

MİR CƏLALIN ANADAN OLMASININ 110 İLLİYİ QARŞISINDA

*Tayyar SALAMOĞLU,
professor*

(*Övvəli ötən sayımızda*)

Biz yazıçılar utopik bir xəyala qapılıb ulduzlarla qalxıqanı" (Süleyman Rəhimov). Elo isə, "Xalasığı", "Sorbalı" hekayekindən, "Əşərlər" komedyedidən, "Aqzı kitab" romanından müstəlik düşüncəsinə sovet rejiminə adobjiyat sisasında müvəqqit rejimin noticasi kimi qıymatlardırımkən dəhər obyektiv qanadı olmazdır. Bütün müvəqqit horakat biza mülki iddii prosesinin Anna Axmatova toplarından, Mixail Zosşenkinardan, Hac Süleyvərlərdən, Tacibayevlərdən danışma haqqı vermir?"

40-ci ilin sonlarında adəbi prosesdə kaskin ittihamlara təsdiq olunur. M. Zosyankuların milliyatçılığında müsahidə olunur. Mir Cəfərli, "Açıq kitab"da, hətta dövrün adəbi təqnidində ümumun taqdir edilir: "Bir gəncin manifestı"ndə də müsahidə etməyin mümkünlükündən düşümök lazım galır. M.Arifin də, M.Hüseynin də və imiyimşöv, digər təqnidlərinin "Açıq kitab" və "Açıq kitab" tipi əsərləri ifrat ideoloji yanışının obektiv səbəblərdən doğduğunu etrafı ilə mətihiyik. Lakin bu etrafda borab, M.C.Coforovun "Açıq kitab" möqasısında dilo getirdiyi həqiqitorluq dəhər, inkişaf etdirilməri, demədiy, deyil bilmədiy həqiqitorlular açıb ortalığa göymaqla bəzə nane olur?

Milli müstaqil dövrünün odabiyatı-
nın düşüncesi behind ham "Aşk-ki-
tab"da, ham de "Bir gencin manifiyet"nde
(bu vo potensial yarlılığında gizleyen
diger asırlardır) milli varlığın müstes-
timləsi olub-rubiyatının, yər varlığı
görüb salaxlaqmış uğrunda mübarizəsinin
estetik ifadəsinin güclü-dəvələndirməsi,
başqa sözü, odabiyatımızın odabiyatlaş-
mışlığını arasdakı sadid aradı töv-
meyi, yani zamanda, dövünə obidi töv-
mədir. Mir Celal yaradıcılığında təşanla-
şıtlarının simili ideoloji aspektlerini
meyvəda çıxarımayı tabab, ideoloji aspekterini

Biz bozun (balkı do, cox vaxt) adəbiyyatın ictiyamı heyata toşır imkamlarını lazımlı qodır dayandırılmışdır. Mülli süurun yaşamasında - töşküklündü və formalasmasında - adəbiyyatın, onyadıñı rolu təsəvvür etmək bozın biza çatın olur. Ədəbi-mədəni fikir tariximizdə "Molla Nasreddin" in "Füyuzat"ında, molla nasreddinləriñ rövüşüylərinə müstəsnə mövcəyini birməlon qobul edir, klin elə bul ki, qobul ediyimiz məhiyyatiñ dördnömriliyə - vərmiş. Çünki bizi "Molla Nasreddin" in "Füyuzat" in, eləcə də bu tip global adəbi-mədəni hədəfçiliyə

ratlığı ononolorı davam etdirmoya ma-
raqlı olmır. Buzım zamanımızda odur
yabılıt daha çok estetik zövük hadisini kura-
maraq doğur, onun comiyotı toşkın
edecok, formalıdıracağı və irən aparcas-
rağın diqqat etmirik, ya da sadəcə olar
rağın onun beli gücüne inanırıng. Ona
görə odubiyatın bu gücünlü işlək vozayı
yatdı saxlayacaq, onu aktiv şəkildə
comiyotı ötürüçək mexanizmlər haqqında
düşünmürət. Anma yaxın keçimdeki
klassiklərimədən odubiyatı milli torpaqları
oyuna biləcəyi rôle inanırdılar və
inanırdılar höyət keçimyin mexanizm
minni hazırlanımda birbəsə maraqlı idil.

A. Sohhot yazdır: "Lisan vo odebiiyyat
her milliton mayneyi-tilde. Milliton
latin yasamış odebiiyyatın bağlı olduğu
bodhidür". A. Sohhot tamamıyla doğru
naoç golridi ki, milliton yasamışı vo özü
ni tösük etmisi içün onda milli ruh ol
madır. Milli ruhu işsiz formalaşdırmaq
zimdir. O, milli ruhun vo düşüncenin for
malasmasında odebiiyyatın roluna müstesna
na yer ayrırdı. H. Cavid do "Mühraribe vo
odebiiyyat" möqalosunda milli karakterin
formalaşmasından, milliton mübarizələr ve
münasiqlərlorla döldə heyatda irolı gedə
bilimsində, müvafiqiyyət qazanmasından
fəlsəfə vo odebiiyyatın roluna müstesna
dəver verirdi.

Müstəqillik dövründə ali məktəb tələbələri üçün bozı yeni yazılım dərsliklərdə bədii mətnlərə yanaşmadan konseptual metodoloji qüsurlarla müqayisədə orta məktəb dərslikləri, elə bil ki, dəhaçox

nail olur. Fikrimizi sibut üçün deyik ki umumtəhsil makətlərinin 11-ci cümlədən sonra "Odatlıyyat" dörsilində (mülakatçılar N.Caforov, İl.Hibobibaylı, N.Əliyev, A.Bakixanova) Mir Colalın "Açıq kitab" roman metodologiyası çohotdan daha düzgün edilmiş və hadin motin genitiv təhlili verilmişdir. Dörsilində osorın ideya yürükləndirilir. Oyubzadənin etestik funkisiyasi başlıq sağlığındakı ümumiliğidərmərlər müəllimlərin Mir Colal yaradıcılığının əsasını mülli mustaqillik ideologiyasından və məsələ asırda obyektivitəsindən düşüsündən zəfər etmələrinən olmalıdır faktıdır: "Zəfərın özündən yəni quruluşun foal toroldaşın tabliğatçısı kimi gözə soxan və qazandığı mövqəden istifadə edərək insanları müsibətlərə düşər edən alı məsləhətli Korim Goldiyevin faciəsindən, keçmiş sovet comittiyatının daxili pərvənləyi və cürükliklərinə badi ifadəsindən..." Noticə etibar ilə, Mir Colal təsvirdə odalıtalıçılık prinsipləri osasında qurulmuş alı məsləhəti ilə keçmiş sovet comittiyatının eybacor mahiyetindən eks edilmişdir.

Əlbəttə, orta məktəb dörsili soyiviyə sində Korim Goldiyevibrəzəzin bu cümlələrini mənənə də dəlikəsiz. Bütünə bərabərən, o dörsili soyiviyə sindən əvvəl qurulmuş alı məsləhəti mülli məsləhəti ilə keçmiş sovet comittiyatının eybacor mahiyetindən eks edilmişdir.

təqdimi razılıq doğurur. Bunu nüshabərədə "Açqı kitab"ın sərbi-metəforik, simvolların mözəmməni ilə başlı xüsusun alması dörsörlükler, adəbiyyat tarixləri soviyösürəsinin da dəhə shatalı təhlilləri etibar oludur. Yaqın ki, həq kəsəb şübhə doğurğanlıq Məhz bu manadı "Açqı kitab"ın açılma məqsədi haqqında bəzi mülahizələrinə oxşarlıqları bəllişməyi səmərəli hesab edirik. Cünki "Açqı kitab"ın simvolik açılmadan bu osordu müslümlüñ milli vətən uğrunda mübarizə idealını əsərvir etməcəkdir.

* * *

"Açq kitab"ın simvolik, şöri-metaphorik məzmunı işlənmiş bir bəzi qızıl deyirlərlərin, bizim deyəcəklərimiz sadəcə yozum ya yaxud "tors yozum" kimi qiymətləndirilmək etməlinə, neçə deyarlarda zərarsızlıqla idarət üçün milli adəbiyyat yaşınasınınlığında bu anıtonun tərkibində qədərə qəhalər nezər salmağın ehtiyacı daşıyır. Bu istiqamətdə bütün mübahicət arayışının şübhəsi da hələ qox materialdır. Mübahicət rəqət olub-otluqdanın sağlığında solşonun fikirlerindən rəqət metodoloji cəhdindən dərhal ibarəthilə və onunla bağlıdır. M.Ə.Rosulov zadənin "Çağdaş Azərbaycan obyektivizmının möqalısında öks olunan bəzi faktları"nda ona böyük mütəfəkkirin münasibətinin

M.O.Rosulzado yazdı: "Lakin Sovyet işgal hukumeti milli Azırbaycan ruhunun çırıntıkmı to burada 'proletkult' deyilken, bir medyonut yaratmaq üçün o özünlük lazımlı olan vəsaitlər malek idilər. Dördüncü bıyak asturladırlarında olıb, Görünüşdən məvəudə vəziyyət ümidi olaraq yenidən hukuməti bəzən surşıfınlı, bəzən diplomatıca yunşaqşılıqdan bəzən yarıcılar, öz çötin və ağır işləri işləməşmiş idilər". M.O.Rosulzado yazıçılardır "öz çötin" və "ağır işləri işləməşmiş idlər" deyəndən onların yaxıqları asaların all qallarının okusun milli məzmununu nazarda tutur. Da, Rejimin on qatı zamandanlardır C.M.Məmmədçuladzadının "Kamanca", "Anam" kitabının təmasaqları vəzənindən

"Böleşvezin" şeritində sonatolarının hansi ənənələri öz fikirlərinin silsiləyinə füsrat axırdığını göstərə bilmişlər. H.Cavidin "Peygamber", C.Cabarın "Od oğlin", "Şirvanşah" və "Şirvanşahın qızı" adlı əsərlərindən yad edildi. "Şirvanşahın qızı" 1938-ci ildə yazılmış, S.S.Axundovun "Laçın yurdun yulşunmasında" adlı əsərinin 1950-ci ilin "Şəhərin qızı" adlı əsərinin senzura torofindən xoş qarşılıqlamamasının, "Topal Teymur", "Peygamber" mütlüfisindən qoşulduğularının atoş-puskarşının osa sobabını M.Ə.Rosulzadə həmin əsərlərin mülliəti və bəzər düşüncə müstəvindən yazılım və sovet rejiminin antimilli və antihumanist xarakterini edilən simvolik işaro-zimzlərə görürdü.

parçaları, sujetleri toplamış edir, özn analitik toplulları ile bu osobların bütönlüğündeki rom-zim-sivilizasyonun daşıyıcısı osaslandırmıştır. M.O.Resulzadə yazdırı: "O golini"ni Cafer "Ceka" həbsindən çıxarıdan sonra yaşmışdır. O, vaxtlar istar məməkəndə, istarsa məməkət xaricində səsləşmiş bir hadisəyə görə "misavatçılar" qrupu ilə birlikdə həbs edilmişdir. Bu asordu atəşpərvəft Azərbaycanın müsəlman-ərab istislahına qarşı mübarizəsi təsvir edilir. Yeni sahiblər məməkətin bütün zongüllüklerini cəp apırlar. Azərbaycanlıları islam dininin qəbul etmeye məcbur edirlər.

Xalq үşyän edir. Göc Elxan sevgilisiniň bas örtüyünden düzültülyi bayraqla meydana atılır. Müdhis bir mürabızadan sonra onu tuturlar, asır edirlər və edamına qorar verilir... Mənzərinin rözmiliyi göz qabağındadır. Tamaşaçular üçün "arab" və "islam" sözleri yerino "rus" və "kommunizm" sözlərinin qoymaq mənəni aktualdırmaq üçün kifayətdir".

Maraqlıdır ki, M.Ə.Rasulzadə sovet dövründü yaradılığla başlayan bozi sonatkarların da osorluları sovet stereotiplərinə konara çıxmış halalarını müşahidə edir və bu tip sonatkarların özünümoxsaslılığı ilə "sovet Azərbaycanında yaradılış istiqlali göstərən yeni bozi yazarlar" kimi xarakterizə edir. S.Roshmann "Vafaz" povesti, H.Axundlunun "Kolafın ucu" romanlarında hayatın sovet ideologiyası prizmasından tasvir edilmişdiq qonaqatına golon tonquidilər konşkin tonquş mövqəde davamlıqlarını və bu "mövqə"nın yaxınları haydər, son taşeniyət konşağıdır izlər buraxıldıqdan sonra göstərir. M.Ə.Rasulzadə göstərir ki, "Vafaz" osorına görə, S.Roshmann "Vafaz"ı redakt etmişdir" admı verir. Oni simfi düşmən, xırda burjuşa zehniyyətin osarı elan edirlər. Məlum olur ki, H.Axundlunun aqabəti daha acımasاقlı olur: "...Sovet cekistəri sonra ayılır, asarı da, mülliəti da ardına sətir-sətir".

Bütün bunlar, sovet rejiminin ön kəskin vaxtlarında da adətində.

kin vaxtlarında da ədəbiyyatımızın milli ənənələrə, milli və bəşəri dəyərlərə istinad təşəbbüs'lərini ortaya qoyur. Əslində bu tam qanunauyğun bir haldır. Cünki "to-

bu təm qədimləyğün bir nüsdədir. Çünkü totalitar sistemdə ədəbiyyat və incəsənətin mövqeyi və imkanları barədə düşünərkən bir mühüm cəhəti də nəzərə almaq lazımdır. Obrayız təfəkkür etmək.

dir. Obrəzi təfəkkür eyham və rəmzlər, sortaları mənaların meydən ağrı" (A.Hüseynov). Təqiqçi bir cəohüdət də qızıl doğru ümumiyyətdir ki, "sovət quruluşunun tomları qazımaq, ideoloji süntünlərinin laxlatmaq baxımdan həc biş icrāimləri şübhəsi inəcənəstə və xüsusiyyətlərdən müqavimət oluna bilməz".

Məhz bu mənədə "Acıq kitab"ın adə-

"Açıq kitab"ın hem "başlıktan" əsas-

"Açıq kitab"ın ham "haqqıqıt üzüne dik başlangıç", ham da "hayat haqqıqıtın tohrı eden" osor kımı dıymılardırınlınlı toşadırlı devıl. 1941-ci ilde qolma alınmış bu kitab zamanın ruhuna uyğun yazılmışdır. "Açıq kitab"da hayat hadislerinə münəsibotuy yazuçı ideali siyasi rejimün, dıktatorlukın diktatörlük gül almışdır.

"Açık kitab"da Sovyet hükümetinin ilk onnlukliliklerinde Azerbaycan hayattının, içtimai-siyasi ve monavi-oxraqı müsihitin tasviri olmuş plandır. Osordo kolektivleşme toşrosuyla üründü. Muizibarəzə zamannın hadiseleri olsın olur. "Açık kitabı" epik planda yarışmazdır. Tadıçılarından da qeyd etdiyi kimi, hadiseleri epik iftəsləfləri ilə bədiə osorun predmetinə çevirmir. Mir Cəlalın işbu üçün xarakterik Məryi. O, dəha çox hadiseleri lirik şəhər və yox, hadisələrin obrazının düşincəsinə təsir edir.

ki öksini inikasin mərkəzinə

MİR CƏLALIN ANADAN OLMASININ 110 İLLİYİ QARSISINDA

Zamanın ədəbiyyat siyasəti və "Açıq kitab"

(Əvvəlki 6-ci səhifədə)

Qeyd edək ki, 30-cu illərin ictimai-siyasi hadisələri bir çox romanları - o cümləndən Ə. Ələkbərəzadə, S. Rəhimov, M. Hüseyn, Ə. Vəliyev və b. əsərlərinin bədii təhlili predmeti olub. Bədii təhlili predmetini çevrilən zaman baxımdan "Açıq kitab" "Yoxşular", "Dünya qopur", "Şaçlı", "Tərlan", "Qohrəman" romanları ilə birləşir. Lakin zamanın hadisələrinə yazıçı münasibəti "Açıq kitab"da tamam fırqlıdır. Həmin romanlarda ictimai-siyasi problemləri inikas konteksti bilavasitə yazıçı möqsədini müəyyənləşdirir. "Açıq kitab"da sosial həyatın inşan konteksti asasdır.

"Açıq kitab"da bədii inikasın karakterindəki bu fırqlı cəhət Azərbaycan ədəbiyyatının vo nəsniyin həmin mərhələsi üçün olduqca ağırlı bir problemdir. Molumdu ki, sonralar tənqid və ədəbiyyatlaşdırılmış bədii yaradılılıqda insan münasibətlərinin önen plana qəkilməsinin zəruriyyətini vo ədəbiyyatın özünmoxusluğunu, yaşırlığını da məhəz bu cəhətin müəyyənləşdirildiyini dən-döney qeyd etdi. Hətta 50-ci illərin sonu, 60-ci illərin avvaları ədəbiyyatımızda soxşiyət amilinin qızılvalətməsi vo insana humanist münasibətinə öksər baxımından yeni mərhələnin başlangıcı kimi götürüldü. Bədii nəsniyidən "Yanar ərək", "Böyük dayaq" və "Yeraltı cələllər" dən-döneyə "Açıq kitab" kimi əsərlər insana humanist münasibət kontekstindən qabarlıqlı ilə forqlənən romanlar kimi xüsusi dəyər qazandılar. Lakin bu o zaman etiraf edildi ki, siyasi rejim yumşalmışlığı doğru gedirdi. Məsləhətənən də, təsvir predmetini çevirdiyi həyat hadisələrinin obyektiv inikası vo insan tələberin önen qəkilməsi, başqa sözlə, humanist pafosu vo idealı ilə "Açıq kitab" onuna eyni dövrdə yazılın romanlarla yox, ondan xeyli sonra yazılım "Yanar ərək", "Yeraltı cələllər" dən-döneyə "Açıq kitab" və b. tipli digər əsərlərlə birləşir. Bu monada "Açıq kitab" zamanı qabaqlayan bir romandır.

"Açıq kitab"da zamanın hadisələrini ilüzyalı, tehrif edilmiş, ideolojiyaya tabe tutulmuş münasibət yoxdur. Ideolojidən galan tosvirələr burada epizodlar şəkildəndən: çox vaxt yaşıçının ifadə edidi "haqqıqları" pardoləmək funksiyası daşıyır. Bu monada, həlo 1945-ci ildə yazdığu "Açıq kitab" adlı maqəlösələndən M.C. Coforovun romanı "haqqıqotun üzüm dök baxan" əsərlərə sırasında görməsi vo buna xüsusi ahəngələ qeyd etməsi görkəmli tənqidçinin zamanına görə tam açıqlaya bilmediyi çox mətbəblərdən xəbor verir.

"Açıq kitab" tədqiqatlarda birimnalı olaraq satirik roman kimi qiymətləndirilir. Goldiyevən iso satirik romanın satirik qəhrəmanı, tipi kimi danışır. O, sonatikin ifşa hədəfi kimi təqdim olunur. Təqdim goldiqli qənaatlərdən bir bələdir ki, "Açıq kitab" "xalqımızın öz doğma milli mədəniyyətinin sürtülo inikəf etdirilməyə başlığındı" bir zaman onun xoşbəxt heyatını öz dər, soxsi monəfətələri xatirinə içəridən zəhorləməyə çalışın adamların iç üzün bütün çılpalığı ilə acıb meydana qoyur. Mülliif belə adamları Goldiyevin adlandırılardır". Göründüyü kimi, bu mülahizədə "xalqımızın öz doğma milli mədəniyyətinin sürtülo inikəf etdirilməyə başlığındı" bir zaman "la şər xislotin töcəsünnü olan obrax arasındakı ziddiyət qəbərdilər vo osorın bədii konfliktinin məhiyyətini kimi təqdim edir. Fikrimizde, "Açıq kitab"-da bədii təhlili obyekti kimi seçilən Zamanın tənqidçinin mülahizəsindən özüne yera ala keyfiyyətlər müstəvindən yanaşılmayıb. Molum olduğu kimi, 30-cu illərin avvaları əsərlərin ictimai-siyasi cəhətdən çox ağır bir dövr idi, 37-ci illər represiyaşının ofroisi idi. Yeni borçqaralar olası siyasi rejim milli vəriliyi, milli həyat tərzi cəddi müdafiəxilər edir, sinfi monsbüyyiyyəti olmuş çox mənəklə milli birliliyi ağır zorba vururdu. "Açıq kitab" romanının satirik qohrəmanı bu mühüntidən gúc alan vo onun xarakterini ifadə edir bir obrax kimi yaradılmışdır. Mir Celal bədii tosvirin, analitik bədii təhlilin morkezinə görtüdü Zamanın rəhənini satirik qohrəmanın - Kərim Goldiyevinin simasında ümumiləşdirir.

Akademik B.Nəbiyev yazır: "Goldiyev bir-birinin ardıcılıqda quraşdırıldığı əslərlər, qarışdırıldığı intriqalar, "orqanızıvət elədiyi doklərlə", ozişlərinin qobri üstüne getmiş gənclərin güya həyata ayaqlaşma bilməklərinə ifşa etmək möqsədilə çağırıldı. Komsomol yığıncaqları onun osas "ictimai işidir".

Körəm Goldiyev soxşiyət etibarı ilə zəif bir insandır, lakin xarakteri etibarı ilə şoro meylidir. Zaman Goldiyevin xarakterindəki bu şor xislotinə geniş meydan verir. O, ovvələk kənddə, sonra da şohordu göründüyü hər yerde vo hər möqədə adamlarla pisişir, ədər, qara yaxır, onları qorxu-vahimo içinde saxlanğala calır. Zaman keçidək o dəha çox güc yığır, foaliyyət meydənini genişləndirir. Partiya təşkilatının katibi olduğu institutun ictimai ab-havasını öz gəlişi vo foaliyyəti ilə düzəlməz bir dərəcəyə qatdırır. Institut mikromühütdür. Burdakı həyat comiyət həyatını simvolizə edir. Institutun rek-

toru Verdivev vo ona qoşular. Bu qoşulmadə xarakter məmliyyəti de var. Ancaq Verdivev Goldiyeva güzəştləri vo onuna eyni havanı "çalmış" onun "dostu"nun xarakterində Zamanın rəhənini görməsi, ictimai sistemin Goldiyeva arxa durmasına başa düşməsi ilə bağlıdır. Institutoon komissiyanı də, ayıq vo düşüncəli vətəndaş mövqeli sedr Muxtar da Kərim Goldiyeve tasir edə bilmir. "Bir nofər Goldiyevin xoyanotları, az qala böyük bir şəhəri iztirablaşdırıbmaga başlayır" (M.C. Coforov). Kərim Goldiyev bu "gúc" haradan alır? Mir Celal Kərim Goldiyevi fərdi xarakterin ümumiləşdirilmiş obrazı kimi yaratmayıb. Onun simasında siyasi rejimin "mənvi diñiyyəti"ni oks etdirib. Kərim Goldiyev şorti-metəfərik obrazdır. Zamanın xisəti Kərim Goldiyeve üzərinə köçürülüb.

Zaman insanlara sınıf-zümrovı münasibətə teləb edir vo Kərim Goldiyev təktosorratıqaya düşmən kimi baxır, onu "müzür ənsür" hesab edir.

Zaman "Allahsızlar comiyəti"nin tətqiqi "Quran" oxunmasının, qəbiristanlığında getməyin oleyhina çıxır.

Zaman milli yaddaşlılıq kökləndir. Kərim Goldiyev etnik yaddaşdan, milli tarixi vərləndən, onənədən golən bütün insani keyfiyyətlərə "mühərrib"ən edir. Zaman yalnız vo saxtakarlıq üzərində qurulub. Kərim Goldiyev boyğadandan yuxarı söylədi parılıtlı, cəzbədici vo həm vəhimlər, sözləri başının üstündə bayraq edib, murdar omullorunu siperino çevirir.

Zaman əməlsizliyi eməl, məsləksizliyi məslək. şəhər xeyirən geyindir. Kərim Goldiyev həmin daqiqə cildini deyir, zamanın boynuna biqdiyi "don" və həvəsət geyir, başşalarını da "don"da görmək isteyir.

Zaman onun biçdiyi vo tikidi "don"u geyməyənlərə, geymək istəməyənlərə qıcaq açır. Kərim Goldiyev heç bir vəcədnəzəzəbi cəkmənədən belələrinə ayağının altına qazmağa, onları qırx arşın quyunun dibinə salmağa hazırlır.

Zaman Müşfiqləri, Cavidləri, Cavadları repressiya mənqonəsindən salıb özir. Kərim Goldiyevən Vahidin, Rübəbonin "açıq kitab"ını bağlamaga çalısr.

Romanın konflikti Vahid - Rübəbo cütülyü ilə Kərim Goldiyevən arasındakı ziddiyətlər osasında inikəf edir.

Vahid-Rübəbo cütülyündə milli xarakterdən golən səciyyəvi cizgiler oks etdirilmişdir. Onların tomiz sevgiləri da, xarakterlərindən bütövlük də, milli onnələrə böyük hörmətə yanaşmaları da, insanları saf vo təmonnəsiz münasibətlərə də bi onənədən gúc altı. Təqidə belə bir fikir soslionki ki, "...lakin Rübəbo ilə Vahid surətlərə son dorco zoif, sönük çıxmışdır" (M.C. Coforov). № Rübəbo, da no Vahid "zoif, sönük xarakterlər" deyil, gücsüzdürler. Bu obrazları yaradılmasında da yəzicinin həyat haqqıtda sadətgət bütün çılpalığı ilə görünür. Müllif onları "sisişdilmiş müsbət qohrəman"lar kimi təqdim etmək fikrindən uzaqdır. Zamanın günü-gündən döyişən xarakteri Vahidin vo Rübəbonin xeyriyə deyil. Milli-tarihi vərləndən golən vo Vahidin vo Rübəbonin xarakterindən comlöşən keyfiyyətlər onların yaşadıqları zamanda təqdir olunmur. Buna görə də onlar getdikcə daha artıq gücsüzləşir və trağik bir həyat yaşamasına möhküm olurlar. Rübəbo ağrı xəstə yatan anasına qulluq etmək istəyir vo buna görə bir gün darsdan qalır; dünəşini döyişən anasının yasını saxlayır, onun ölümüni facia qıbul edir vo bə tamamilə töbi olmaqla borabor, inسانın ənsiyləndən şortləndirir. Lakin Kərim Goldiyev vo möqəmlərdən olsa da onun iki ayağının bir başşagına dair, böyük möhrümüyyətlərə qarşılaşır. Rübəbon vo Vahidin təqidi 30-cu illərdə faciəli tələbə yasaşan milli xarakterin aqibətinə simvollaşdırır. Rübəbonin vo Vahidin obrazında, vo faciəsinə mülliif Zamanə koskin tonquđı, ənsiyanı işləmənən qızıl qızılırlar. Bununla belə, həm vo sonatkar romanında Zaman haqqında demək istədiyi bir çox həqiqətlərə simvolik dən geyindir. Romanın sonunda monavi cohetəndə mülliif Goldiyev özünü mesaya verir, nəfəsinə doriv vo "kəsilmiş qaraqacın quru kötűy" oturur vo bə zaman onun içindən "bir səs", duyğu keçir: "Bir dər gəyorsa yoldur!".. Bi ifadə 37-ci illərin hadisələrinə - repressiya illərində faciələri isərolayırlar. Bununla bağlı mülliif humanizmini vo votondaşlıq narəhatlığını öne çoxır.